

УВІЧНЕННЯ ПАМ'ЯТІ ЖЕРТВ ГОЛОДОМОРІВ ТА ТОТАЛІТАРНИХ РЕЖИМІВ

УДК 94(477)“1932/1933”:341.485(161.2)(045)

DOI: 10.31651/2076-5908-2018-1-53-59

АБРАЗУМОВА Олена Миколаївна,
кандидат історичних наук, старший
викладач кафедри археології
та спеціальних галузей історичної науки
Черкаського національного університету
імені Богдана Хмельницького
e-mail: olena.abrazumova@ukr.net

ОЦІНКА ГОЛОДОМОРУ 1932–1933 РР. В УКРАЇНІ НА МІЖНАРОДНОМУ РІВНІ

У статті проаналізовано проблему визнання світовою спільнотою геноцидного характеру Голодомору 1932–1933 рр. в Україні та вшанування пам'яті жертв Голодомору. Розкрито основні здобутки та окреслено останні зміни на цьому шляху, проаналізовано сучасну комеморативну практику.

Ключові слова: вшанування пам'яті жертв Голодомору, злочин геноциду, комеморативна практика, визнання світовою спільнотою.

присутній напис: «Україна пам'ятає – світ визнає!»

Під час робочого візиту до США 16 листопада 2018 р. Міністр закордонних справ України Павло Клімкін наголосив, що «наш спільний обов'язок – повернути Голодомор–

Постановка проблеми.
Голодомор 1932–1933 рр. – одна з найбільш трагічних та найбільш страшних сторінок історії не лише України, а й усього людства. У червні 1933 року в Україні від голоду помирало 1440 людей щохвилини. Наслідком цілеспрямованого терору голодом, застосованого тоталітарною владою, загинуло від 3,5 до 4 мільйонів людей. За деякими даними кількість загиблих сягає 7 мільйонів осіб, проте й ці підрахунки не є остаточними.

У переддень 85 роковин національної трагедії постає потреба узагальнення заходів для надання політико–правової оцінки голоду 1932–1933 рр. як геноциду українського народу на міжнародному рівні. Недарма на офіційному логотипі комеморативних заходів Голодомору–геноциду 1932–1933 рр., який використовується МЗС України,

геноцид в історичну пам'ять і в колективну совість усього людства», оскільки, «якщо зло залишається не покараним, то йому набагато легше повторитися» [1].

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Дослідження проблеми Голодомору–геноциду 1932–1933 рр. в Україні бере свій початок з кінця 1980-х років і триває до сьогодні.

У книжці правника-міжнародника, надзвичайного та повноважного посла України, професора Володимира Василенка «Голодомор 1932–1933 років в Україні як злочин геноциду: правова оцінка» (2009 року) [2] витлумачені вузлові питання правової оцінки геноцидного характеру Голодомору 1932–1933 років в Україні у світлі конвенції ООН 1948 року про попередження злочину геноциду та покарання за нього.

Основну увагу приділено обґрунтуванню наявності наміру тоталітарного комуністичного режиму частково знищити українську націю шляхом виморення голодом українських селян, які були її питомою складовою.

На сторінках також розкриваються механізми здійснення Голодомору; порушуються питання відповідальності його ідеологів, організаторів, замовників та виконавців; обґрунтовується необхідність формально–юридичної оцінки Голодомору компетентними органами України для з'ясування всіх його обставин та негативних наслідків.

Український інститут національної пам'яті підготував до 85-тих роковин Голодомору інформаційну брошуру «Україна 1932–1933. Геноцид голодом» [3]. Видання знайомить читачів із історією Голодомору 1932–1933 років, яку мають знати не лише в Україні, а й у всьому світі, та пояснює, чому Голодомор є геноцидом і чому таким його має визнати світове співтовариство. Брошура апелює до українців і світової спільноти, змушуючи замислитися про причини і наслідки трагедії українського народу, спричиненої тоталітарним більшовицьким режимом. Над виданням працювали Український інститут національної пам'яті, Національний музей «Меморіал жертв Голодомору», Міністерство закордонних справ України та Міністерство інформаційної політики України. Вона доступна на сайті УІНП та подана українською, англійською, німецькою, французькою та іспанською мовами.

Варто відзначити, що ситуація із міжнародним визнанням Голодомору актом геноциду не є статичною: протягом останніх місяців спостерігається деяке поживлення у цьому питанні, пов'язане з активізацією комеморативної практики вшанування жертв геноциду на міжнародній арені.

Метою статті є з'ясування основних здобутків процесу міжнародного визнання геноцидного характеру Голодомору 1932–1933 рр. в Україні та аналіз комеморативної практики сучасного етапу.

Виклад основного матеріалу. Перш за все, необхідно окреслити основні етапи загальнонаціональної та міжнародної кампанії щодо визнання Голодомору 1932–1933 рр. актом геноциду українського народу.

Незважаючи на те, що тема штучного голоду почала входити у вітчизняну наукову та публічну сфери ще наприкінці 1980-х років, імплементація проблеми геноцидного характеру Голодомору 1932–1933 рр. в Україні у міжнародну площину відбулася на початку 2000-х.

7 листопада 2003 р. була прийнята Спільна заява делегацій-членів ООН щодо 70-ї річниці Голодомору в Україні 1932–1933 рр. У ній вперше в історії ООН Голодомор 1932–1933 рр. був визначений як національна трагедія українського народу, були висловлені співчуття його жертвам та здійснено заклик світової спільноти віддати данину пам'яті тим, хто загинув у цей період історії [4].

У 2003–2008 рр. було досягнуто певних результатів у цьому руслі. Так, на парламентському рівні Голодомор 1932–1933 років в Україні було визнано актом геноциду у наступних країнах: Естонії, Австралії, Канаді, Угорщині, Литві, Грузії, Польщі, Перу, Парагваї, Еквадорі, Колумбії, Мексиці, Латвії. Законодавчими органами Іспанії, Франції, Чилі, Чехії, Словаччини, Андорри, Аргентини, Мексики (Сенат) ухвалено

резолуції щодо вшанування пам'яті жертв Голодомору. На регіональному (муніципальному) рівні резолюції щодо Голодомору було ухвалено органами влади в Австралії, Аргентині, Бразилії, Великобританії, Іспанії, Італії, Канаді, Португалії та США.

1 листопада 2007 року 34-а Генеральна конференція ЮНЕСКО, до складу якої входять 193 країни, одногослосно прийняла Резолюцію про «Вшанування пам'яті жертв Голодомору в Україні».

У Резолюції Європейського Парламенту від 23 листопада 2008 року Голодомор був визнаний злочином проти Українського народу та проти людяності [4].

До 75-ї річниці Голодомору 1932–1933 рр. в Україні під час Міністерського засідання ОБСЄ делегація України виголосила заяву від імені 32-х держав-учасниць ОБСЄ. У ній зазначалося, що Голодомор забрав невинні життя мільйонів українців внаслідок масового голоду, який виник внаслідок жорстоких дій та політики сталінського режиму. У зв'язку з цим було висловлено шану пам'яті жертв цієї національної трагедії Українського народу [4].

У Компендіумі соціальної доктрини Ватикану вказано, що у ХХ столітті проти українців було вчинено геноцид, а у посланні Вселенського Патріарха Варфоломія I говориться, що в злочині Голодомору присутня явна ознака геноциду.

Варто вказати, що у цей період було прийнято й національний нормативно-правовий акт, який визначив штучний голод 1932–1933 рр. геноцидом українського народу. Виходячи з Рекомендацій парламентських слухань щодо вшанування пам'яті жертв Голодомору 1932–1933 років, схвалених Постановою Верховної Ради України від 6 березня 2003 року № 607–IV (607–15), та Звернення до Українського народу учасників спеціального засідання Верховної Ради України 14 травня 2003 року щодо вшанування пам'яті жертв Голодомору 1932–1933 років, схваленого Постановою Верховної Ради України від 15 травня 2003 року № 789–IV (789–15), в якому Голодомор визнається актом геноциду Українського народу як наслідок зумисних дій тоталітарного репресивного сталінського режиму, спрямованих на масове знищення частини українського та інших народів колишнього СРСР Верховна Рада України прийняла Закон України «Про Голодомор 1932–1933 років в Україні» від 28 листопада 2006 р. [5].

З 2008 р. питання подальшого визнання міжнародною спільнотою Голодомору в Україні як геноциду дещо загальмувалося. Причинами цього є: пряме заперечення кваліфікації Голодомору 1932–1933 рр. актом геноцидом, низька проінформованість багатьох держав щодо природи та причин голоду в Україні у 1930-х рр.; небажання деяких країн погіршувати відносини з Російською Федерацією, як державою– правонаступником Радянського Союзу; зміна політичних еліт в Україні, які здебільшого або відмовлялися піднімати на широкий загальний рівень питання штучного походження Голодомору, або заперечували його як суто українську трагедію тощо [6].

Новий етап продовження роботи щодо визнання світовою спільнотою – іноземними державами та міжнародними організаціями Голодомору 1932–1933 років в Україні геноцидом Українського народу розпочався в 2014 році й особливо активізувався в 2016 р.

В Указі Президента України від 26 листопада 2016 р. «Про заходи у зв'язку з 85-ми роковинами Голодомору 1932–1933 років в Україні – геноциду Українського народу» особлива увага приділено питанню міжнародного визнання. Так, Міністерству закордонних справ України доручено: 1) продовжувати роботу щодо визнання світовою спільнотою іноземними державами та міжнародними організаціями Голодомору 1932–1933 років в Україні геноцидом Українського народу; 2) вжити разом із Міністерством культури України та Українським інститутом національної пам'яті в установленому порядку заходів щодо організації тематичних виставок у приміщеннях парламентів та урядових установ іноземних держав, міжнародних організацій, здійснення інформаційно-роз'яснювальної роботи з метою поширення інформації про злочин геноциду, вчинений тоталітарним комуністичним режимом у 1932–1933 роках проти Українського народу; 3) забезпечити проведення закордонними дипломатичними установами України заходів у

зв'язку з 85-ми роковинами Голодомору 1932–1933 років в Україні, а також залучення до участі в офіційних заходах, які проводитимуться в Україні, представників дипломатичного корпусу іноземних держав, акредитованого в Україні; 4) сприяти представникам української громадськості за кордоном та організаціям закордонних українців в проведенні заходів у зв'язку із 85-ми роковинами Голодомору 1932–1933 років в Україні [7].

Важливе значення має й Звернення Верховної Ради України до держав-партнерів України щодо визнання Голодомору 1921–1933 років в Україні злочином геноциду Українського народу: «Сьогодні Україна знову стала жертвою сталінських послідовників із Кремля. Україна протистоїть не лише агресії зі сходу, але й масштабній інформаційній навалі, опертій на брехню. Агресор знову вибудовує стіну пропаганди, щоб приховати свої злочини. І сьогодні, як і вісім десятків років тому, Україна потребує слова правди, щоб світ знав.

«Щоб світ знав» – ці слова були актуальними для тих, хто говорив і писав 1933-го, і такими вони залишаються досі. Нам надзвичайно важливо, аби за межами України знали, що саме відбувається у нас.

Верховна Рада України, вшановуючи пам'ять убитих голодом, висловлює глибоку подяку усім тим, хто проривав вибудовану комуністичним тоталітарним режимом «залізну завісу» пропаганди і брехні, усім тим, хто зберігав пам'ять про трагедію, яку пережив Український народ, усім тим, хто відновлював правду про Голодомор.

Верховна Рада України також висловлює подяку іноземним державам, які сьогодні підтримують нашу державу у протистоянні з агресором, всім, хто доносить правду про події в Україні до світової громадськості.

Верховна Рада України звертається до держав – партнерів України визнати Голодомор 1932–1933 років в Україні злочином геноциду Українського народу» [8].

Заклик ВРУ мав певні результати. 3 березня 2017 року Асамблея Республіки Португалія прийняла Резолюцію № 233/XIII/2^a щодо Голодомору, визнаючи Голодомор 1932–1933 років Геноцидом українського народу.

7 листопада 2017 року в британському Парламенті відбулися дебати щодо Голодомору в Україні. Дебати були ініційовані депутатом від правлячої Консервативної партії Великої Британії, участь в яких взяли представники правлячої та опозиційних партій, у тому числі з числа членів «Групи дружби» з Україною. Було одностайно наголошено, що Голодомор був навмисно організованою Сталіним кампанією, покликаною знищити значну частину українського населення. Депутати закликали Уряд Великої Британії визнати Голодомор геноцидом Українського народу [9].

Одним із найбільших успіхів української дипломатії стало визнання США. 1 жовтня 2018 р., Сенат США одностайним рішенням ухвалив двопартійну резолюцію №435, яка стала першим правовим актом американського Конгресу, де Голодомор 1932–1933 рр. визнається геноцидом українського народу.

На думку Володимира Василенка, визнання Сенатом США факту геноциду проти українців є потужним сигналом для інших країн і народів. Вони можуть так само розглянути усі факти про ті події і ухвалити свої рішення. Ухвалення цієї резолюції американським Сенатом може стати каталізатором для подібних рішень інших держав. Якщо таких рішень буде багато, якщо набереться необхідна «критична маса», то це може створити умови для розгляду цього питання на рівні Організації Об'єднаних Націй. І, можливо, й сама ООН колись ухвалить відповідну резолюцію [10].

Одним із заходів комеморативної практики, який має на меті поширення інформації щодо Голодомору 1932–1933 рр. в Україні, є масштабна Міжнародна акція «Запали свічку пам'яті», яка стартувала 1 вересня 2018 року в Києві. Вона проходить у 85 куточках світу протягом 85-ти днів. Міжнародна акція була ініційована Світовим Конгресом Українців. Її підтримали Міністерство закордонних справ України, Український інститут національної пам'яті та Національний музей «Меморіал жертв Голодомору» [11].

У листопаді 2018 р. у Вашингтоні відбувся Форум з відзначення 85-х роковин Голодомору-геноциду в Україні 1932–1933 років. У ході Форуму Міністр закордонних справ України Павло Клімкін підкреслив гостру необхідність вшанування жертв Голодомору-геноциду світовою спільнотою: «Міжнародне визнання Голодомору як геноциду – це не просто рахунки з трагічним минулим. Це і протидія нинішній військовій агресії проти України і гібридній агресії Росії проти всього демократичного світу» [1].

За словами Міністра закордонних справ України, дуже важливо правильно розуміти причини Голодомору-геноциду: «Штучний голод став покаранням для української нації за проголошення незалежної Української держави в 1917–1920 роках і одночасно «превентивним заходом» проти повторення таких спроб. На той час ще не існувало поняття «гібридна війна», але Голодомор, безперечно, був найжахливішим прикладом саме такої гібридної війни сталінського режиму з мільйонами цивільних жертв у нібито мирний час», – зазначив Клімкін [1].

Таким чином, злочини проти людяності не мають терміну давності. Аналіз процесу міжнародного визнання Голодомору 1932–1933 рр. в Україні злочином геноциду проти Українського народу є доволі складним та триває вже більше 15 років. На сьогодні можна умовно виділити два його етапи: 2003–2008 рр. та з 2014 р. до сьогодні. Логічно припустити, що процедура триватиме й в майбутньому. Чітко прослідковується й активізація комеморативної практики України у зв'язку з роковинами трагічних подій. Світова спільнота приєднується до вшанування жертв Голодомору, багато іноземних держав на парламентському рівні та регіональному рівнях визнають геноцид голодом в Україні. Широку перспективу має прийняття резолюції щодо визнання геноцидного характеру Голодомору 1932–1933 рр. в Україні американським Сенатом. Глобальний масштаб інтернаціонального визнання Голодомору геноцидом допоможе відновити історичну правду та встановити на міжнародно-правовому рівні оцінку цьому злочину.

Література:

1. Міжнародне визнання Голодомору геноцидом – це протидія гібридній агресії Росії, – Клімкін [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <https://www.depo.ua/ukr/politics/mizhnarodne-viznannya-golodomoru-genocidom-ce-protidiya-gibridniy-agresiyi-rosiyi-klimkin-20181116871071>.
2. Видання про Голодомор. Володимир Василенко «Голодомор 1932–1933 років в Україні як злочин геноциду: правова оцінка» [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://85holodomor.in.ua/видання-про-голодомор-володимир-васи>.
3. Брошура «Україна 1932–1933. Геноцид голодом» [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://85holodomor.in.ua/брошура-україна-1932-1933-геноцид-голодом>.
4. Наказ МЗС № 236 «Щодо підготовки та проведення заходів у зв'язку з 85-ми роковинами Голодомору 1932–1933 років в Україні» від 2 червня 2017 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://mfa.gov.ua/mediafiles/files/misc/2017-11-01/legal10.pdf>.
5. Закон України № 376-V «Про Голодомор 1932–1933 років в Україні» від 28 листопада 2006 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/376-16>.
6. Желіховський С. Про міжнародне визнання голодомору [Електронний ресурс] / С. Желіховський. – Режим доступу: <https://economistua.com/pro-mizhnarodne-viznannya-golodomoru>.
7. Указ Президента України №523/2016 «Про заходи у зв'язку з 85-ми роковинами Голодомору 1932–1933 років в Україні – геноциду Українського народу» [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://www.president.gov.ua/documents/5232016-20776>.
8. Звернення Верховної Ради України до держав – партнерів України щодо визнання Голодомору 1932–1933 років в Україні злочином геноциду Українського народу від 7 грудня 2016 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1777-19>.
9. Парламенти 14 країн визнали Голодомор геноцидом українського народу, – МЗС [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://day.kyiv.ua/uk/news/211117-parlamenty-14-krayin-vyznaly-golodomor-genosydom-ukrayinskogo-narodu-mzs>.
10. Як в Україні відреагували на визнання Сенатом США Голодомору геноцидом українського народу [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://www.radiosvoboda.org/a/29526116.html>.
11. Міжнародна акція «Запали свічку пам'яті» [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://85holodomor.in.ua/міжнародна-акція>.

References:

1. International recognition of the Holodomor as a genocide is counteraction to the hybrid aggression of Russia, – Klimkin. Retrieved from <https://www.depo.ua/ukr/politics/mizhnarodne-viznannya-golodomoru-genocidom-ceprotidiya-gibridniy-agresiyi-rosiyi-klimkin-20181116871071>. (in Ukr.)
2. Edition of the Holodomor. Volodymyr Vasylenko «Holodomor of 1932–1933 in Ukraine as a crime of genocide: legal assessment». Retrieved from <https://85holodomor.in.ua/видання-про-голодомор-володимир-васи>. (in Ukr.)
3. Brochure «Ukraine 1932–1933. Genocide by Famine». Retrieved from <https://85holodomor.in.ua/брошура-україна-1932-1933-геноцид-голодом>. (in Ukr.)
4. About the Preparation and Conduct of Events in Connection with the 85th Anniversary of the Holodomor of 1932–1933 in Ukraine (Order of the Ministry of Foreign Affairs, June 2, 2017). Retrieved from <https://mfa.gov.ua/mediafiles/files/misc/2017-11-01/legal10.pdf> (in Ukr.)
5. About the Holodomor of 1932–1933 in Ukraine (Law of Ukraine, November 28, 2006). Retrieved from <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/376-16> (in Ukr.)
6. Zhelihovsky S. About the International Recognition of the Holodomor. Retrieved from <https://economistua.com/pro-mizhnarodne-viznannya-golodomoru> (in Ukr.)
7. About Measures in Connection with the 85th Anniversary of the Holodomor of 1932–1933 in Ukraine – the Genocide of the Ukrainian People (Decree of the President of Ukraine, 2016). Retrieved from <https://www.president.gov.ua/documents/5232016-20776> (in Ukr.)
8. Appeal of the Verkhovna Rada of Ukraine to the partner states of Ukraine on the recognition of the Holodomor of 1932–1933 in Ukraine as a crime of genocide against the Ukrainian people of December 7, 2016. Retrieved from <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1777-19> (in Ukr.)
9. Parliament of 14 countries recognized the Holodomor as a genocide of the Ukrainian people, the Ministry of Foreign Affairs. Retrieved from <https://day.kyiv.ua/ru/news/211117-parlamenti-14-krayin-vyznaly-golodomor-genocidom-ukrayinskogo-narodu-mzs> (in Ukr.)
10. How Ukraine responded to the recognition by the US Senate of the Holodomor of the genocide of the Ukrainian people. Retrieved from <https://www.radiosvoboda.org/a/29526116.html> (in Ukr.)
11. International action «A candle of memory». Retrieved from <https://85holodomor.in.ua/international-action> (in Ukr.)

ABRAZUMOVA O. M.,

**ASSESSMENT OF THE HOLODOMOR OF 1932–1933 IN UKRAINE
AT THE INTERNATIONAL LEVEL**

The Holodomor of 1932–1933 is one of the most tragic and most terrible pages of history not only of Ukraine, but of all mankind. In June 1933, in Ukraine, 1,440 people died of starvation every minute. The result of the targeted terrorist starvation, applied by the totalitarian authorities, killed 3.5 to 4 million people. According to some estimates, the number of deaths has reached 7 million, but these estimates are not final.

On the eve of the 85th anniversary of the national tragedy, there is a need for a generalization of measures to provide a political and legal assessment of the famine of 1932–1933 as a genocide of the Ukrainian people at the international level. No wonder the official logotype of the comorbid measures of the Holodomor–genocide of 1932–1933, which is used by the Ministry of Foreign Affairs of Ukraine, is the inscription: «Ukraine remembers – the world recognizes!»

The purpose of the article is to find out the main achievements of the international recognition of the genocidal nature of the Holodomor of 1932–1933 in Ukraine and the analysis of the comedy practice of the present stage.

The author agrees with the thesis that crimes against humanity have no limitation period. The analysis of the process of international recognition of the 1932–1933 Holodomor in Ukraine as a crime of genocide against the Ukrainian people are rather complicated and has been going on for more than 15 years. At present, it is possible to conditionally distinguish its two stages: from 2003 to 2008 and from 2014 up today. It is logical to assume that the procedure will continue in the future. The intensification of the comorbid practice of Ukraine in connection with the anniversary of tragic events is also clearly observed. The world community joins the commemoration of the victims of the Holodomor; many foreign powers at the parliamentary level and at the regional level recognize genocide as a famine in Ukraine. The adoption of a resolution recognizing the genocidal nature of the Holodomor of 1932–1933 in Ukraine by the American Senate has broad prospects. The global scale of international recognition of the

Holodomor as a genocide will help to restore historical truth and establish an internationally legal assessment of this crime.

The article analyzes recent changes in the issue of international recognition of the 1932–1933 Holodomor in Ukraine as an act of genocide against the Ukrainian people.

In the face of the current military aggression against Ukraine, the international recognition of the Holodomor–genocide of 1932–1933 is urgent. Propaganda and lies built up by the communist totalitarian regime «Iron Curtain» which was intended to hide this crime against humanity, has a direct connection with the modern hybrid aggression of Russia. In order to avoid impunity, the state should now intensify its work on the recognition by the international community of foreign states and international organizations of the Holodomor of 1932–1933 in Ukraine as a genocide of the Ukrainian people.

Key words: *commemoration of victims of the Holodomor, genocide crime, commemorative practice, recognition by the world community.*

*Надійшла до редакції 18.11.2018
Затверджена до друку 21.11.2018*

УДК [9494]+277]:327.2“19”

DOI: 10.31651/2076-5908-2018-1-59-67

ГРОН Вікторія Віталіївна,
кандидат історичних наук,
викладач англійської мови
та історії державного навчального
закладу «Черкаський професійний
ліцей»
e-mail: ghron@ukr.net

ІСТОРИЧНЕ І ГЕОПОЛІТИЧНЕ ПІДГРУНТЯ СТАНОВЛЕННЯ ТОТАЛІТАРНИХ РЕЖИМІВ У ХХ СТ.

У статті обґрунтовано хронологічні межі виокремлення тоталітаризму у структурі планетарної політичної системи. Досліджено діалектичний зв'язок між вказаним процесом, еволюцією інституту держави і розвитком світового ідейно-політичного й соціально-економічного простору. Автором звернено увагу на те, що майже одночасно з тоталітаризмом на європейському ідейному горизонті з'явилися концепції відкритого (глобального) суспільства. Вказаний факт розглядається як ідейний вияв паралельного розвитку національних і наднаціональних структур, що формувалися на двох різних економічних платформах. Мається на увазі промислове виробництво і міжнародний фінансовий обіг.

Ключові слова: *Тоталітаризм, антисемітизм, імперіалізм, расизм, націоналізм, національна держава, наднаціональні структури.*

Постановка проблеми. У сучасній суспільно-політичній історіографії фактично склався консенсус щодо бачення сутності тоталітаризму як політичного режиму, що прагне до повного контролю держави над суспільством і людиною. Його прийнято називати феноменом ХХ ст. Проте подібні прагнення мотивували діяльність представників правлячої еліти усіх попередніх епох і тією чи іншою мірою продовжують характеризувати вчинки багатьох сучасних лідерів. Таким чином, можна уявити, що десь за межами розтиражованого визначення, залишаються сутнісні ознаки вказаного явища, що саме й роблять його властивістю конкретного історичного періоду. Виявити ці ознаки – основне завдання даної розвідки.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Відразу наважимося висунути припущення, що недосконалість визначень і трактувань поняття «тоталітаризм», які дотепер домінують на сторінках тлумачних словників, енциклопедичних видань і